

כבעצמים, וגם ממציאים לשונות חדשות וצורות מלאכותיות בשימושי לשון, מהווה מקור משותף לחלום ולפסיכונברנות גם יחד.

האנאליזה של מלים נטולות טעם בחלום מסוגלת במיוחד לגלות את הישגיה של מלאכת החלום בדרך המיווג. אל יסיק הקורא ממיצועט הדוגמאות שבחרתי בהן, כי חומר זה הוא תופעה גדירה או שאינו בא להסתכלות אלא במקרים יוצאים מן הכלל. היפוכו של דבר, הוא תופעה שכיחה ביותר. אולם מאחר ופשר-החלום תלוי בטיפול פסיכו-אנאליטי, הרי התוצאה היא שרק דוגמאות מעטות מגיעות להסתכלות ולדיון, וכי ברגיל אין האנאליזות של מקרים כאלה פתוחות להבנה אלא לבקיאים בפאתולוגיה של הנברות. ד"ר פון קארפינסקא (Inter. Zeitsch. f. Psychoanal. II 1904) מודיעה על חלום מסוג זה שהכיל צורה מלולית נטולת טעם, "Svingnum elvi". כן כדאי להזכיר את המקרים שבהם מופיעה בחלום מלה, שכשלעצמה אינה נטולה משמעות, אך נתערטלה ממשמעותה הנכונה, ומאחדת מספר משמעויות אחרות שביחס אליהן היא מלה כאלו "חסרת שחר". זהו, למשל, מקרהו של ילד בן עשר שחלם על "קאטגוריה", כפי שנמסר ע"י טאוסק קאטגוריה משמעה כאן הגניטאלה של האשה ו"קאטגר" פירושו להטיל מים.

כל מקום שמופיעים בחלום דיבורים אשר בתור שכאלה הם נבדלים במפורש מרעיונות, שם קיים כלל ללא יוצא מן הכלל, כי הדיבור בחלום מוצאו מדיבור שנזכר בחומר החלום. נוסח הדיבור נתקיים ללא שינוי או שהוא מבוטא בהיתק קל. לעתים קרובות מחובר הדיבור בחלום מזיכרות של דיבורים שונים; הנוסח נשאר כמות שהוא, אך משמעותו משתנית במידת האפשרות למשמעויות מרובות או למשמעות השונה ממקורה. לא לעתים נדירות משמש הדיבור בחלום רמיזה למאורע שבו נשמע הדיבור*.

* לפני זמן מה מצאתי יוצא אחד מן הכלל הזה. היה זה במקרה של אדם צעיר נגוע ברעיונות טורדניים, אך נותר שלם בתפקידי האינטלקטור אליים המפותחים ביותר. הדיבורים שהופיעו בחלומותיו מוצאים לא היה מדיבורים ששמעם או שהוא גופו השמיעם. הם הכילו את הנוסח הבלתי מסולף של רעיונותיו הטורדניים, אשר בהקיץ לא הגיעו אל תודעתו אלא בשינוי צורה.

מלאכת ההיתק

תוך איסוף דוגמאות למיווג בחלום נתגלה לנו יחס-עניינים אחר לא פחות חשוב בערכו. יכולנו לראות, כי היסודות המתבלטים כחלקים העיקריים בתוכן החלומות, אינם ממלאים בשום פנים אותו תפקיד ברעיונות החלום. ובהתאם לכך אפשר להוכיח, כי גם היפוכו של משפט זה נכון; כל שמהווה בהירות את העיקר ברעיונות החלום, אינו חייב להיות מיווג בחלום כל עיקר. מרכזו של החלום הוא כאילו במעגל אחר, נקודת המרכז בתוכנו היא אחרת מאשר ברעיונות החלום. כך, למשל, נקודת המרכז בחלום על המונוגראפיה הבוטאנית [157] היא בוודאי היסוד "בוטאני"; ואילו ברעיונות החלום העניין הוא בסיבוכים ובהסביכים המתעוררים בין עמיתים עקב התחייבותם המקצועית ונוסף לכך — בהאשמה שאני רגיל להביא קרבנות גדולים מדי לתחביבי. היסוד "בוטאני" אין לו מקום כלל בגרעין שברעיונות החלום, אם אינו קשור אליו באופן רופף ע"י אנטייתזה — העובדה שבוטאניקה לא תפסה מעולם מקום בתלמודים האהובים עלי. את נקודת המרכז בחלום ה" Sappho", שחלם הפאציניט שלי [ע' 262] תופסים הטיפוס למעלה והירידה למטה, היות למעלה ולמטה. ברם, עניינו של החלום הוא הסכנות האורבות ליחסים מיניים עם בני-אדם נחותי דרגה. יוצא, איפוא, שרק יסוד אחד שברעיונות החלום מצא את דרכו אל תוכן החלום, אם כי התפשט בהיקפו שלא כראות. והוא הדין בחלום על חיפושיות-סיוון [ע' 266] אשר הנושא שלו הוא היחסים של הסכסואליות אל האכזריות; אמנם, גורם האכזריות הופיע שוב בתוכן החלום, אבל — בקשר אחר ובלי כל זכר לסכסואליות, כלומר, הוא נותק מקשר העניינים ועל-ידי כך לבש צורה של משהו זר. ושוב בחלום על הדוד [ע' 129] נראה הזקן הבלונדי, המהווה את הנקודה המרכזית, כנטול שום קשר לפי משמעותו למשאלות-הגדלות שהכונן כגרעין ברעיונות החלום. חלומות כאלה עושים בצדק גמור רושם של היתק, בניגוד גמור לדוגמאות אלו מוכיח החלום על ההזרקה לאימה, כי במשך התהליך של יצירת החלום מסוגלים היסודות, הבודדים לשמור יפה על המקום שהם תופסים

ברעיונות החלום. יחס חדש זה בין רעיונות החלום לתוכן החלום. יחס בלתי קבוע בהחלט לפי משמעותו. עשוי לכתחילה לעורר את השתוממותנו. שעה שאנו מוצאים במהווה פסיכי של החיים הנורמאליים. כי מוצג אחד הוצא מתוך אחרים מרובים וקנה לו דרגה גבוהה של בהירות בתודעה, אנו רגילים לראות תוצאה זו כהוכחה לכך, שלמוצג המכריע הזה נודע ערך פסיכי מרובה במיוחד (דרגה מסוימת של עניין). והנה אנו מגלים, כי ערכיות זו של היסודות הבודדים ברעיונות החלום אינה נשמרת או אינה באה בחשבון בתהליך של יצירת החלום. הרי אין כל ספק בדבר, לאיזה יסוד מהיסודות שברעיונות החלום נודע הערך הפסיכי הגבוה ביותר; תבונתנו מעמידה אותנו על כך מניה וביה. במהלך יצירת החלום אפשר שינהגו ביסודות עיקריים אלה, המודגשים באינטרס חזק כאילו היו פחותי ערך, ובמקומם מופיעים בחלום יסודות אחרים אשר ברעיונות החלום היו ללא כל ספק פחותי ערך. לכתחילה עושה הדבר רושם כאילו לא זכתה העוצמה הפסיכית * המתייחדת לרעיונות הבודדים לשום תשומת לב בשעת הבחירה ביניהם בשביל החלום, וכאילו הדבר היחיד הבא בחשבון הוא הריבוי הגדול או הקטן בקבעים שלהם. אפשר היה להניח כאילו מופיע בחלום לא מה שחשוב ברעיונות החלום, אלא מה שמרבה להתרחש בהם. אבל הנחה כזו אין בה לסייע בהרבה להבנתה של יצירת החלום. שכן מלכתחילה נראה ברור, כי שני הגורמים של דטרמינאציה כפולה ומכופלת ושל הערך העצמי מוכרחים לפעול במשמעות אחת בעת הבחירה לחלום. אותם מערכי הלב החשובים ביותר ברעיונות החלום יהיו בוודאי אותם החוזרים בהם לעתים תכופות יותר, שכן מהם, כמו מנקודות מרכז, מפציעים רעיונות החלום השונים. אף-על-פי-כן יכול החלום לסלק את היסודות האלו שכשלעצמם הם גדושי עוצמה וגם נתמכים מכמה כיוונים, ולבחור בשביל תכנו יסודות אחרים שאין להם אלא השניה מתכונות אלו.

כדי ליישב קושי זה נשתמש ברושם אחר שקיבלתי [בפרשה הקודמת] מבדיקתנו את גודש הקבעים של תוכן החלום. ייתכן שכמה

* יש כמובן להפלות בין עוצמה פסיכית או ערך או דרגת האינטרס של רעיון לבין עוצמה חושנית, עוצמת הדמות המוצגת.

מהקוראים של בדיקה זו כבר הגיעו בעצמם למסקנה, כי גודש הקבעים ליסודות שבחלום אינו תגלית חשובה ביותר, משום שהוא מובן מאליה. הרי בעת עריכת האנאליזה אנו פותחים ביסודות החלום ורושמים את כל הניצנוצים המתקשרים אליהם; אין תימה, איפוא, שבחומר הרעיונות שמתקבל בדרך זו אנו נתקלים באותם היסודות בתדירות מיוחדת. אין פירכה זו מתקבלת על דעתי; אבל בעצמי אביע במלים משהו המצלצל כמותה: בין הרעיונות שהאנאליזה מעלה לאור נמצאים רבים העומדים הרחק מגרעין החלום והניראים כמובן לעים מלאכותיים לשם תכלית מיוחדת. קל לנחש את תכליתם. דווקא הם מהווים קשר, לעתים קרובות קשר דחוק ומלאכותי, בין תוכן החלום לרעיונות החלום; ואילו היו מבערים יסודות אלה מתוך האנליזה, היתה התוצאה לעתים קרובות, כי מחלקי התוכן של החלום היה ניטל לא בלבד גודש הקבעים אלא ניטלה אפילו קביעה (דטרמינאציה) מספקת כל עיקר ע"י רעיונות החלום. וכך אנו באים לידי מסקנה, כי הדטרמינאציה הכפולה והמכופלת הגזורה על מה שיוכנס לתוך החלום, אינה תמיד גורם ראשוני ביצירת החלום, אלא לעתים קרובות היא פרי שני במעלה של כוח פסיכי שעודנו בלתי מוכר לנו. אף-על-פי-כן בדין הוא שנודע לה ערך בבחירת היסודות השונים הראויים להיכנס לתוכן החלום, שהרי אנו יכולים לראות כי להקמתה דרושה הוצאה מרובה של אומץ, אשר בלא סיוע אין היא מופיעה כתוצאה מתוך חומר החלום.

מתקבלת, איפוא, על הדעת ההנחה, כי במלאכת החלום פועל כוח פסיכי שמצד אחד הוא פושט מהיסודות שהם בעלי ערך פסיכי מרובה את עוצמתם, ומצד שני הוא יוצר בדרך של גודש קבעים, מיסודות בעלי ערך פסיכי ירוד ערכים חדשים, שאחר כך הם מגיעים אל תוכן החלום. משנעשה הדבר באורח זה, התרחשו בתהליך של יצירת החלום העברה והיתק של העוצמות הפסיכיות של יסודות השונים, והתוצאה מכך היא, הבדל הנוסח בין תוכן החלום לרעיונות החלום. התהליך שאנו מניחים כאן הוא בעצם החלק העיקרי במלאכת החלום; יאה לו השם היתק החלוט. היתק החלוט ומיזוג החלוט הם שני המנצחים, שלפעילותם בעיקר רשאים אנו לייחס את עיצוב הצורה של החלום.

סבורני שלא קשה גם להכיר את הכוח הפסיכי הבא לידי גילוי בתופעות של היתק החלום. פרי ההיתק הוא, כי תוכן החלום שוב לא נראה דומה לעיקרם של רעיונות החלום, שאין החלום מגשים אלא סילוף של משאלת החלום בלא-מודע. ברם, סילוף-החלום כבר מוכר לנו; אנו זקפנו אותו על חשבון הצנזורה המקיימת את הרשות הפסיכית האחת בחיי הרעיונות לעומת האחרת. היתק-החלום הוא אחד הכלים העיקריים לשם השגת סילוף זה. *is fecit cui profuit* [הפתגם החוקי העתיק: מי שזכה ע"י הפעולה, הוא שעשה אותה]. אנו רשאים להניח, כי היתק-החלום בא לעולם בהשפעת אותה הצנזורה, היינו, הצנזורה של ההגנה האנדופסיכית*.

* הואיל וניתן לומר שעיקר התיאוריה שלי על החלום מושתתת על הטענה, כי סילוף החלום הוא מעשה הצנזורה, מכניס אני כאן את החלק האחרון של הסיפור „בחלום כבהקיץ“, מתוך דמיונות של ריאליסטן [תורגם בחלקו לעברית ע"י דוריון] ללינקאוס, שבו אני מוצא את הקו העיקרי של תורת.

„על אום בעל תכונה מוזרה לא לחלום לעולם דבריהבל“ —

מתת נפלאה זו שלך לחלום כאילו היית יושב ער, יסודה במידות התרומיות שלך, בטוב לבך, בצדק המפעם בך, באהבתך לאמת; זוהי הבהירות המוסרית המסבירה לי הכל באשר לך“.

„אולם משאני מייטיב להרהר בענייני, החזיר השני, מוכן אני כמעט להאמין, כי כל האנשים נוצרו כמוני, ושארף אחד אינו חולם לעולם דבריהבל. חלום שנוכרים בו בבהירות כזו שאפשר לחזור ולספרו, שאינו איפוא חלום-קדחת, הוא לעולם ברי-משמעות, ומן הנמנע שתהא אחרת! כי דברים הסותרים זה את זה אינם מסוגלים להתלכד למשהו שלם. העובדה שזמן וחלל משתבשים באנדרלמוסיה לעתים קרובות, אינה מקפחת ולא כלום את התוכן האמיתי של החלום, שכן לשניהם לא נודע מן הסתם שום ערך לגבי תוכנו העיקרי. הרי לעתים קרובות אנו עושים אותו דבר גם בהקיץ; תן דעתך על האגדה, על תצורות-הדמיון הנועזות המרובות, המלאות משמעות, שרק אדם נטולי-בינה מסוגל לומר עליהן: „אלה הם דברי הבל! שכן אין הם

בגדר האפשרות!“. אילו היו יודעים תמיד לפתור נכונה את החלומות, כפי שאתה עשית בשלי 1' הפטיר הידיר.

הבעייה אשר לפעולת הגומלין של הגורמים האלה — ההיתק, המיווג וגודש הקבעים — ביצירת החלום, והבעייה מיהו הגורם השליט ומיהו הגורם פחות הערך — כל זה נשאיר לבדיקות שלאחר כך [ראה כרך ב, פרק VI]. לע"ע אנו יכולים להצביע על תנאי שני אשר היסודות המגיעים לחלום הייבים למלאו: עליהם להתחמק מהצנזורה שהוטלה ע"י ההתנגדות*. מכאן ואילך נביא בחשבון בשעת פשר חלומות את היתק החלום כעובדה שאין לפקפק בה.

אמצעי התיאור בחלום

יכולנו לקבוע, כי בתהליך של הפיכת הרעיונות הכמוסים לתוכן-החלום הנגלה פועלים שני גורמים: מיווג החלום והיתק החלום. משאנו ממשיכים בבדיקתנו אנו נפגשים מלבדם בעוד שני קבעים נוספים שמשפיעים ללא כל ספק על בחירת החומר המגיע לחלום.

אבל קודם הייתי רוצה — אפילו בסיכון להיראות כאילו אנו נעצרים בדרכנו — להעיקף מבט ראשון על התהליכים הפועלים בשעת הביצוע של פתירת החלום. אין אני מתעלם מכך, שהדרך הקלה ביותר להבהיר תהליכים אלה ולהגן על מהימנותם מפני דברי ביקורת תהיה בשבילי, לקחת חלום אחד לדוגמה, לפתח את פשרו (כפי שעשיתי בפרק השני בחלומי על ההזרקה לאירמה), לכנס אח"כ אלו רעיונות החלום שהשפתי, ולשחזר את התהליך אשר יצר את החלום — לשון אחרת, להשלים את האנאליות ע"י סיגתיות החלום. לאמיתו של דבר

„זהו בוודאי תפקיד לא קל; אעפ"י כן, במעט תשומת לב מצד בעל-החלום היה הדבר עולה בידי תמיד ללא כל ספק. — אתה שואל, מדוע לרוב אינם מצליחים בכך? מסתבר שמשוהו מסתתר בחלומותיך, משהו לא צנוע במשמע מיוחד או עילאי, סודיות מסויימת במהותך, שקשה לשערה. וזהו הטעם מדוע לעתים כה קרובות ניראים חלומותיך נטולי-שחר, לפעמים אפילו כדברי הבאי, אבל במשמעות העמוקה ביותר אין הדבר כך כל-עיקר; יתר על כן, אין הדבר יכול להיות כך, שכן לעולם זהו אותו בני-אדם, בין הוא בהקיץ ובין הוא חולם“.

* [התנאי הראשון הוא, שמן הדין שהם יהיו גדושי קבעים].